DOI: 10.69594/hit.2026.2.1
Published Online: 2026-10-31
Published Print: 2026-10-31

Balla Péter[1]

Gyermekekkel és szülőkkel kapcsolatos kifejezések az újszövetségi Egyetemes levelekben

Abstract

Expressions Related to Children and Parents in the Catholic Epistles in the New Testament

This paper is an updated, enlarged version of an English paper (published in 2002), translated and enlarged by the author. The original article is somewhat adjusted in content to the theme of a research at Károli Gáspár University, on "Defending the family in spiritual and physical sense". The paper discusses passages in the Catholic Epistles, in which expressions related to relationships in the family appear, using family imagery in a figurative sense. These relationships are primarily those between children and parents, and on occasion between „brothers and sisters", as they are also „children" of their parents. The paper discusses the seven Catholic Epistles: James, 1Peter, Jude and 2Peter, and the three Johannine Epistles. The paper looks for answers to the following questions: To what kind of relationships in the family do these expressions refer? What may be the purpose of using family imagery in a figurative sense? What may we learn from this usage for the life of families today? The main thesis of the paper is that Early Christians used family imagery in order to promote a loveful, supporting relationship among members of the Christian congregations. Biblical writers on occasion called their addressees their "children", but they also emphasised that the Christian congregation members are children of God, and thus also "brothers and sisters" of each other.

Keywords: Catholic Epistles, child-parent relationships, family imagery in Early Christianity, Son of God, honouring one's parents

1 Balla Péter (Prof. Dr.), református lelkész, rektorhelyettes, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Újszövetségi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. Kutatási területe: újszövetségi írásmagyarázat, az újszövetségi iratok története, *balla.peter@kre.hu.*

Jelen tanulmány egy interdiszciplináris kutatáshoz kíván hozzájárulni bibliai szempontokkal. Egy korábban angol nyelven megjelent tanulmányom magyar fordítását úgy készítettem el, hogy kicsit átdolgoztam és kiegészítettem.[2] A család témájával foglalkozó kutatáshoz így egy olyan bibliai alapvetéssel szeretnék hozzájárulni, mely a családi kapcsolatok fogalmainak a keresztyén gyülekezetre átvitt alkalmazását vizsgálja, abban a reményben, hogy az őskeresztyén gyülekezeteken belüli kapcsolatok segítséget nyújthatnak a mai családi életgyakorlatokban. A családi kapcsolatokon belül e tanulmányban a gyermekekkel és szülőkkel kapcsolatos fogalmakkal foglalkozom.

Egyetemes leveleknek az Újszövetségben hét levelet nevezünk: Jakab levelét (Jak), Péter első és második levelét (1Pt, 2Pt), János három levelét (1Jn, 2Jn, 3Jn) és Júdás levelét (Júd). E levelek nem foglalkoznak a „valódi" család témájával, azonban átvitt értelemben többféle módon is használják a családon belüli kapcsolatokra vonatkozó kifejezéseket. Például a gyermekekkel kapcsolatos kifejezések utalnak egyrészt a levelek szerzője és a címzettek kapcsolatára: átvitt értelemben a címzettek a levél szerzőjének „gyermekei"; másrészt utalnak arra is, hogy a keresztyén emberek Isten „gyermekei". A továbbiakban ezért nem is mindig jelezzük majd idézőjellel azt, hogy a családon belüli kapcsolat egyes kifejezései átvitt értelemben fordulnak elő. A tanulmányban a gyermekek és szüleik kapcsolatára utaló textusokat vizsgáljuk, és ezekre a kérdésekre keresünk választ: Milyen jellegű kapcsolatra utalnak e versek? A szerzők mit kívántak elérni azzal, hogy átvitt értelemben használják a családon belüli kapcsolatok fogalmait? Mit tanulhatunk az átvitt értelemben használt kifejezésekből is a mai családi kapcsolataink terén?[3]

2 Jelen tanulmány a következő angol tanulmány fordítása és átdolgozása kiegészítésekkel: Peter Balla: Child-Parent Imagery in the Catholic Epistles, *The Southern Baptist Journal of Theology* 6 (2002/1.), 66–77. Köszönöm az amerikai folyóirat akkori szerkesztőjének, Thomas R. Schreiner professzornak a számomra nagyon megtisztelő felkérést, mely alapján a folyóirat családdal kapcsolatos tematikus számához e tanulmánnyal hozzájárulhattam. Köszönöm a folyóirat jelenlegi szerkesztőjének engedélyét a jelen átdolgozott fordítás megjelentetéséhez. A kiegészítések egyrészt az eredeti tanulmány közlése óta megjelent szakirodalomra történő utalások, másrészt a jelen kutatás témája szempontjából megfogalmazott üzenetek a tárgyalt bibliai szakaszok alapján. Jelen tanulmányban a lábjegyzetek számozása eltér az angol eredeti tanulmány végjegyzeteinek számozásától, mert jelen tanulmányunkban az eredetihez képest több jegyzet szerepel. Néhány helyen előfordul, hogy a fő szövegből egy részlet lábjegyzetbe került, valamint az is, hogy az angol tanulmányban végjegyzetbeli részlet bekerült a fő szövegbe.

3 A jelen tanulmány alapjául szolgáló angol tanulmány (lásd 1. lábjegyzet) megjelenése óta e témában megjelent egy könyvem angol nyelven: Peter Balla: *The Child-Parent Relationship in the New Testament and its Environment,* Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 1. Reihe, Band 155, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003; eBook kiadás: 2019. E könyvnek az Egyesült Államokban megjelent több reprint kiadása (az eredeti angol címmel: Peabody, Hendrickson Publishers, 2006; Grand Rapids, Baker Academic, 2010; Eugene, Wipf and Stock Publishers, 2015). Megjelent magyar fordítása is: Balla Péter: *Gyermekek és szülők kapcsolata. Az Újszövetség tanítása kortörténeti kontextusban,* ford. Mucsi Zsófia, Budapest, Kálvin Kiadó, 2010. E könyvbe jelen tanulmány eredeti változatának jelentős része belekerült.

Jakab levele

Jakab levelében nem találunk kifejezett utalást a gyermekek és szüleik közötti kapcsolatra. Mivel a levél két parancsolatra is utal a Tízparancsolat második feléből (Jak 2,11), valamint idézi Mózes harmadik könyvéből a felebarát szeretetének parancsát (3Móz 19,18; Jak 2,8), talán meglepőnek tűnhet, hogy nem idézi a szülők tiszteletének parancsát.[4] Azonban mivel a levél szerzője ismerte a Tízparancsolatot, így a levél egyes részeiben feltételezhetjük, hogy a szülők tiszteletének parancsolata is ott állhat egyes versek tartalma mögött. Ábrahám és fia együtt szerepelnek Jakab 2,21-ben, de itt Ábrahám nemcsak Izsák atyja, hanem a levél szerzője „a mi atyánknak" nevezi őt (a görög szövegben: *ho patér hémón*).[5] Mussner amellett érvel, hogy eredetileg a zsidó nép körében használták ezt a kifejezést (lásd pl. Ézs 51,2; 4Makk 16,20; Mt 3,9; Jn 8,39), azonban az őskeresztyén gyülekezetekben már a pogány származású keresztyénekre vonatkoztatva is használták (vö. Róm 4,12).[6] Mussner szerint, amikor Jakab „a mi atyánk" kifejezést használja Ábrahámmal kapcsolatban, akkor ebből nem következik az, hogy csak zsidókeresztyén címzetteket tartott volna a szeme előtt.[7] Így e levelet Jakab minden hátterű (zsidó származású és pogány származású) keresztyénnek szánta; a kánon részeként a mai keresztyénséget is a maga teljességében szólítja meg.[8]

Jakab levele tehát Ábrahámot „a mi atyánknak" nevezi, de e kifejezéssel természetesen Ábrahámra mint ősatyára utal. Hasonló ehhez a Római levél 4,1, ahol többféle szöveghagyomány maradt fenn ebben az Ábrahámra utaló versben, az „atya" mellett az „ősatya" kifejezés is (a görög szövegben tárgyesetben: *ton propatora*).[9] Az ősatyák iránti tisztelet a szülők iránti tiszteletet is magával vonja. Ezzel összefügg az is, hogy a bibliai időkben az idősebb ember iránti tiszteletet is

4 Megjegyezzük, hogy a szülők iránti tisztelet parancsolata a református egyházi hagyományban az 5. parancsolat, a római katolikus és az evangélikus hagyományban a 4. parancsolat. Az Ószövetségben a Tízparancsolat egyes parancsolatai nincsenek megszámozva, azonban az ókorban Alexandriai Filón is az 5. parancsolatként utal a „Tiszteld apádat és anyádat…" kezdetű parancsolatra (2Móz 20,12). Ehhez lásd pl.: Balla: *Gyermekek,* 90, 95.

5 Jelen tanulmányban nem térünk ki részletesen az Egyetemes levelek szerzőségének kérdésére. Bevezetéstani kérdésekhez lásd pl. Balla Péter: *Az újszövetségi iratok története. Bevezetéstani alternatívák,* második, átdolgozott kiadás, Budapest, Károli Egyetemi Kiadó, 2008. Szerintünk Jakab levele esetében fenntartható ma is a hagyományos egyházi nézet, mely szerint a levél szerzője Jakab, „az Úr testvére", azaz Jézus Krisztus testvére (uo., 260–263). Lásd még: Craig L. Blomberg – Mariam J. Kamell: *James,* Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament, Grand Rapids, Zondervan, 2008, 32–35. Dan G. McCartney: *James,* Baker Exegetical Commentary on the New Testament, Grand Rapids, Baker Academic, 2009, 8–32.

6 Franz Mussner: *Der Jakobusbrief,* Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament 13, Freiburg – Basel – Wien, Herder, 1987, 141. Lásd még: Sophie Laws: *A Commentary on the Epistle of James,* Black's New Testament Commentary, London, A. & C. Black, 1980, 133.

7 Mussner: *Jakobusbrief*, 141.

8 Megjegyezzük további külön részletezés nélkül, hogy mind a hét Egyetemes levélre így tekintünk. Lásd még: Balla: *Az újszövetségi iratok története*, 259–260.

9 Lásd pl. a Nestle-Aland görög Újszövetség 27. és 28. kiadását a Róm 4,1-nél.

elvárták a fiatalabbaktól. Jakab 5,14-ben azt olvassuk, hogy aki beteg, az hívassa magához „a gyülekezet véneit, hogy imádkozzanak érte".[10] Valószínűleg a „vének" (a görög szövegben tárgyesetben: *tus presbyterus*) itt tisztségviselőkre (a gyülekezet vezetőire) utal,[11] azonban joggal feltételezhetjük, hogy a kifejezést azért használták vezetőkre is, mert nemcsak a hitben voltak érettebbek, hanem közülük bizonyára életkorban is többen idősebbek voltak.[12] Az őskeresztyének (így e levél szerzője: „az Úr testvére" Jakab – és az általa vezetett jeruzsálemi ősgyülekezet is) valószínűleg követték koruk zsinagógai gyülekezetvezetői mintáit, azaz főként idősebbeket választottak vezetőknek.[13] Az idősek tisztelete és a szülők iránti tisztelet szorosan összefügg az őskeresztyén gyülekezetben.[14]

Jakab a levelében többször is „testvérként" szólítja meg a címzettjeit (lásd pl. 1,2.19; 2,1.5.14; 3,1; 4,11; 5,7.19). Ez a szóhasználat – itt is és az Újszövetség sok más helyén is – arra utal, hogy a keresztyének Isten családjába tartoznak: Istennek gyermekei, és így egymásnak testvérei. Ebbe a képi világba tartozhat Jakab 1,17 is, ahol ezt olvassuk: „minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről, a világosság Atyjától száll alá, akiben nincs változás, sem fénynek és árnyéknak váltakozása." Itt Istenre a „világosság Atyja"-ként utal Jakab (*tu patros tón phótón*; a görög szövegben a „világosság" kifejezés többes számban szerepel). Schrage felhívja a figyelmet arra, hogy a „világosságok" kifejezés az Ószövetség görög fordításában, a Septuagintában (LXX) a „csillagok"-ra is utal, erre Schrage ezeket a példákat hozza: 1Mózes 1,14 és Zsoltárok 135,7 (LXX számozás szerint).[15] Bizonyára ez a jelentése Jakab 1,17-ben is.[16] Azonban ez a kifejezés e versben is jól illik a családdal kapcsolatos képi világba, mert ettől az Atyától „adományok" és „ajándékok" érkeznek „onnan felülről". Az ajándékok nincsenek konkrétan megnevezve, de a levél tartalma alapján gondolhatunk például a bölcsességre (Jak

10 Ha külön nem jelzünk más fordítást, jelen tanulmányban a magyar Bibliát a revideált, protestáns új fordítás szerint idézzük (RÚF 2014).

11 Így érvel pl. Peter H. Davids: *The Epistle of James,* New International Greek Testament Commentary, Grand Rapids, Eerdmans – Exeter, Paternoster, 1982, 193; valamint Mussner: *Jakobusbrief,* 219.

12 A magyar nyelvünkben is meghonosodott „presbiter" szavunk a görög *presbys*, „idős" melléknév középfokából ered: *presbyteros*, „idősebb".

13 Ehhez lásd pl.: Hubert Frankemölle: *Der Brief des Jakobus,* 2 Bände, Ökumenischer Taschenbuch-Kommentar 17/1–2, Gütersloh: Gütersloher – Würzburg, Echter, 1994, 2:710.

14 Megjegyezzük, hogy az idősek és a szülők iránti tisztelet az őskeresztyének nem-keresztyén környezetében is széles körben elterjedt elvárás volt; ehhez lásd habilitációs szakértekezésem megfelelő részeit (Balla: *The Child-Parent Relationship*; magyar ford.: Balla: *Gyermekek*, első három fejezet).

15 Horst Balz – Wolfgang Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* Das Neue Testament Deutsch 10, Göttingen – Zürich, Vandenhoeck & Ruprecht, 1993, 20. (Ebben a kötetben Jakab levele, 1–2Péter és Júdás levele magyarázata Schrage műve, 1–3János magyarázata pedig Balz írása.)

16 Lásd pl.: Frankemölle: *Der Brief des Jakobus,* 1:291, 295; Mussner: *Jakobusbrief,* 91. A Jakab levelében előforduló ezen kifejezéssel kapcsolatban Schrage megjegyzi (Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* 20): „damit wird der Vaterbegriff in sonst im Neuen Testament unüblicher Weise kosmologisch verstanden und mit den Gestirnen verbunden." („Ezáltal az atya-fogalom az Újszövetségben egyébként szokatlan módon kozmológiai értelemben szerepel, és kapcsolatba van hozva az égitestekkel.")

3,15.17).[17] Bármi is legyen az ajándék, a kép hátterében az állhat, hogy egy atya gondoskodik gyermekeiről. Megjegyezzük, hogy a 17. vers első fele a görög szövegben időmértékes verseléshez közelít, és a *pasa dosis*, *pan dóréma* („minden adomány", „minden ajándék") kifejezések szójátéknak is tekinthetők.[18]

A következő vers Jakab levelében tekinthető a család-kép folytatásának is, mert a 18. versben ezt olvassuk az Atya Istenre utalva: „Az ő akarata szült minket az igazság igéje által, hogy mintegy első zsengéje legyünk teremtményeinek." A „szült" kifejezéssel fordított *apekyésen* ige a görög nyelvben a gyermekének életet adó nőre utal,[19] azonban itt tekinthetjük tágabb, elvontabb értelmű kifejezésnek, ugyanúgy, ahogy ez az ige a 15. versben is a „létrehoz" szinonimájaként szerepel: „Azután a kívánság megfoganva bűnt szül, a bűn pedig kiteljesedve halált nemz." Davids a 15. vers tartalmát így foglalja össze: „a bűn halált terem, azonban Isten életet terem."[20]

A 18. versben is megtaláljuk a teremtésre utalást, mert itt szerepel a „teremtményeinek" kifejezés. Ezzel összhangban néhány kéziratban az *apekyésen* („szült") ige helyett az *epoiésen* szerepel, amely az alapjelentésén („csinálni", „megtenni") túl hordozza a „megalkotni", „teremteni" értelmet is. Alexandriai Filón írásaiban találunk példát arra, hogy szoros kapcsolat áll fenn Isten teremtő munkássága és a szülők emberi életet munkáló, életet adó vonása között (lásd pl. *De Decalogo* 107). Összefügg egymással e két kifejezés: Isten mint teremtő és Isten mint Atya. Laws is amellett érvel, hogy a Jakab 1,18-ban Isten atyaként jelenik meg a szülésre utaló ige ellenére is, mert ez a vers az Atya Isten egy konkrét ajándékára utal: ő életet ad.[21] Az „igazság igéje által" születni itt a keresztyénné válást jelenti. A Biblia használja erre az „újjászületés" kifejezést is (pl. Tit 3,5; 1Pt 1,3.23). Így a Jakab 1,18-ban is van erkölcsi, etikai utalás: akit Isten „újjászül", azt igéje által vezeti is, irányítja is az életében. Nyilván nem véletlen, hanem tartalmi összefüggés is látható abban, hogy a 18. vers után a 19. verssel egy olyan szakasz kezdődik Jakab levelében, amely etikai útmutatásokat, biztatásokat tartalmaz: „Tanuljátok meg tehát, szeretett testvéreim: legyen minden ember gyors a hallásra, késedelmes a szólásra, késedelmes a haragra" (Jak 1,19).

17 Lásd pl.: Davids: *James*, 88. Blomberg és Kamell (*James*, 73) is utalnak a bölcsességre, mint Istentől kapott ajándékra, és ők Jakab 1,4–5 versekkel is megerősítik ennek valószínűségét. Ők ugyanitt azt is felvetik, hogy Jakab talán ismerhette Jézusnak Lukács 11,13-ban feljegyzett ígéretét, és gondolhatott a Szentlélekre is, mint az egyik legfőbb ajándékra.

18 Laws: *James*, 72. Laws itt azt is megjegyzi, hogy a *dosis* főnév igei tartalmat is hordozhat, szinte „adományozás" értelemben, de a két kifejezés lehet szinonima is e helyen. Laws ugyanitt a 17. vers elejét „egy kicsit tökéletlen mértékes hexameter"-nek nevezi („slightly imperfectly quantified hexameter"). Blomberg és Kamell (*James*, 73) is említik e két lehetőséget, és szerintük az a valószínűbb, hogy a *pasa dosis* és a *pan dóréma* („minden adomány", „minden ajándék") kifejezések itt szinonimák.

19 Laws: *James*, 75.

20 Davids: *James*, 89: „Sin produces death, but God produces life."

21 Laws: *James*, 75.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a családon belüli kapcsolatok képei a Jakab levelében főként azt a célt szolgálják, hogy az ember mint „Isten gyermeke" legyen engedelmes Isten akarata iránt, és éljen Istennek az ő igéjében kijelentetett akaratának megfelelően. Jakab levele sok-sok etikai útmutató tanáccsal, intéssel foglalja össze Isten akaratát. Az ezeknek való engedelmességet várja el Isten az ő gyermekeitől. Jelen kutatási témánk számára levonhatjuk a következtetést, hogy a földi, „valódi" családban is elvárás, hogy a gyermekek engedelmeskedjenek szüleiknek.

Péter első levele

Bár Péter első levelében van egy szakasz, amely a családon belüli kapcsolatokkal, e kapcsolatokon belüli kötelességekkel foglalkozik (1Pt 2,13–3,7), ezt a szakaszt a kutatók meg szokták különböztetni azoktól a – páli levelekben található – szakaszoktól, amelyeket „házitábláknak" nevez a szakirodalom. Az Efezusi levél és a Kolossé levél házitábláihoz képest (Ef 5,21–6,9; Kol 3,18–4,1) az a fő különbség, hogy egyrészt a péteri levélben van egy „többlet": az ország vezetői, a felsőbbség iránti kötelességek, másrészt viszont a péteri szakaszban nincs utalás a gyermekek és szüleik közötti kapcsolatra. Azonban Péter első levelében is megjelenik a gyermekeknek a szüleik iránti kötelessége egy másik helyen: „Mint engedelmes gyermekek ne igazodjatok azokhoz a korábbi vágyaitokhoz, amelyek tudatlanságotok idején voltak bennetek" (1Pt 1,14). Az „engedelmes gyermekek" kifejezés a görög nyelvben egy birtokos szerkezet, amelyet szó szerint így lehetne fordítani: „az engedelmesség gyermekei" *(tekna hypakoés)*. Hasonló birtokos kifejezés található az Efezusi levélben: „…amelyekben egykor éltetek e világ életmódja szerint; igazodva a levegő birodalmának fejedelméhez, ahhoz a lélekhez, amely most az engedetlenség fiaiban működik" (Ef 2,2). Az „engedetlenség fiaiban" *(en tois hyiois tés apeitheias)* páli kifejezés és az „engedelmesség gyermekei" péteri kifejezés idiomatikus nyelvhasználat lehet, amely magatartásformák kifejezésére szolgál: az olvasóktól az engedelmességet várja el.[22] Az 1Péter 1,14-ben a „gyermekek" *(tekna)* kifejezés már előkészíti azt is, hogy a 17. versben az „atyáról" lesz szó. A *tekna* kifejezés e levélben csak egy másik helyen fordul még elő: 1Péter 3,6-ban, ahol szintén jelen

22 Lásd pl.: J. Ramsey Michaels: *1 Peter,* Word Biblical Commentary 49, Waco, Word, 1988, 56. Megjegyezzük, hogy a birtokos szerkezetekben szereplő „fia", „fiai" kifejezéseknek valószínűleg a családon belül az atyának a fiához való szoros kapcsolata, a fiúnak az atyja iránti engedelmessége, hozzátartozása, az atyával szinte eggyé válása áll a hátterében. A Bibliában sok helyen fordul elő ilyen birtokos szerkezet, pl.: „a békesség fia" (Lk 10,6), „a feltámadásnak fiai" (Lk 20,36 – Revideált Károli-fordítás, 1908), „a világosság fiai" (Lk 16,8; Jn 12,36; 1Thessz 5,5), „nappal fiai" (1Thessz 5,5), „a kárhozat fia" (Jn 17,12). Az Efezus 2,2-beli kifejezés kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a *tekna* („gyermekek") szó ugyanilyen idiomatikus kifejezésben szerepel még Efezus 2,3-ban: „harag fiai" (RÚF 2014 – a görögben itt is a *tekna*, „gyermekei" kifejezés szerepel) és Efezus 5,8-ban is: „a világosság gyermekei". 2Péter 2,14-ben pedig az „átok gyermekei" kifejezésben fordul elő szintén a *tekna* görög szó.

van az engedelmesség gondolata is. Ez utóbbi helyen Sára „gyermekeiről" van szó, mely kifejezés a keresztyén családon belül a feleségekre utal, és Sárának a férje iránti engedelmességét hangsúlyozza itt Péter apostol. A „gyermek" és az „engedelmesség" fogalmak tehát szorosan összetartoznak, valószínűleg emiatt használja itt a „gyermekek" kifejezést Péter.[23] Bár az 1Péter 1,14 nem mondja ki egyértelműen, hogy kinek a gyermekeiről van szó, a következő versek alapján mondhatjuk, hogy a levél olvasóit Isten gyermekeiként szólítja meg.

Péter apostol a következő versben (1Pt 1,15) azzal folytatja, hogy az olvasókat szent életre biztatja, arra építve buzdítását, hogy szent az, aki elhívta őket. 1Péter 1,15–16-ban ezt olvassuk (a fent idézett 14. vers folytatásaként): „(15) hanem – mivel ő, a Szent hívott el titeket – ti is szentek legyetek egész magatartásotokban, (16) mert meg van írva: »Szentek legyetek, mert én szent vagyok.«" Az Újszövetségben itt a 15. versben és talán az 1János 2,20-ban olvashatjuk az Atya Istenről azt, hogy ő „szent" (*ho hagios*, „a Szent"),[24] viszont a Septuagintában többször is találkozunk azzal, hogy Isten „Izráel szentje" (pl. Zsolt 70,22 LXX; Ézs 1,4). A 16. versben Péter apostol világossá teszi, hogy az előző versben Istenre utalt, aki „elhívott", mert idézi 3Mózes 19,2-t (LXX szerint), ahol az Úr Isten ezt mondja: „Szentek legyetek, mert én szent vagyok."[25] Talán az Atyára utalás a 17. versben, és a „szentekre" *(hagioi)* utalás a 15. és 16. versben azt a hátteret is feltételezi, hogy a „szentség" a családon belül is fontos téma. Az 1Korinthus 7,14-ben látjuk, hogy a hívő szülő szentsége kihat a gyermekeire is: „Mert a hitetlen férj meg van szentelve hívő felesége által, a hitetlen feleség pedig hívő férje által; különben gyermekeitek is tisztátalanok volnának, így azonban szentek" (vö. Zsid 2,11-gyel is). Péter első levele e verseiben nyilván a papság ószövetségi háttere is ott áll a szentség („szentek", *hagioi*) kifejezés mögött (a 3Mózes 19-ből vett idézet kapcsán),[26] de a családi háttér is szerepet játszhatott a *hagioi* kifejezés használatában.

Ahogy tehát láttuk: az 1Péter 1,15–16 versekben a szentségre/szentekre történő utalás után közvetlenül következik az Istenre mint „Atyára" utalás a 17. versben, ahol ezt olvassuk: „Ha pedig mint Atyátokat hívjátok őt segítségül…" *(kai ei patera epikaleisthe)*.[27] Az atya említése egyfajta természetességgel történik itt: nem kell bizonyítani, hanem tudottnak feltételezi a szerző. Istennel kapcsolatban az „Atya" kifejezés fontos az 1Péter levél egészében, mert már a levél elején is meg-

23 Uo., 57.

24 Ez a hely is nyitott többféle magyarázatra, lásd pl.: Michaels: *1 Peter,* 58.

25 Lásd még 3Mózes 11,44-et is, kis eltérésekkel.

26 Lásd pl.: Michaels: *1 Péter,* 60. E helyen Michaels 1Péter 2,9-re is utal.

27 Az *epikaleisthe* („segítségül hívjátok") igénél a görög kódexekben kis eltéréseket, „variánsokat" is találunk, amelyek azonban a jelentést lényegesen nem befolyásolják, mert a „hívni", „kérni" jelentést hordozó igékkel találkozunk e helyen néhány kódexben. Lásd ehhez a görög Újszövetség Nestle-Aland 27. vagy 28. kiadását. Megjegyezzük, hogy Davids az 1Péter kommentárjában a „hívni" igét használja e helyen: *„And if you call Father the one who…"* („Ha Atyának hívjátok azt, aki…" – az angol szövegben dőlt betűvel a szerző saját fordítása szerepel), Peter H. Davids: *The First Epistle of Peter*, The New International Commentary on the New Testament, Grand Rapids, Eerdmans, 1990, 69.

jelenik e gondolat, az 1. fejezet 2–3. verseiben.[28] Az „atya"-motívum újbóli megjelenése a 17. versben bizonyára célt is hordoz: motiválni kívánja az olvasókat,[29] amint ezt a 17. vers második fele ki is mondja: „…szent félelemmel éljetek földi vándorlásotok idején". Így felvetjük azt a magyarázati lehetőséget, hogy az 1Péter levélben hasonló az érvelés ahhoz, amit az 1Korinthus levélből fentebb említettünk: a szülő „szentsége" továbbszáll a gyermekre, és itt az 1Péter levélben Isten maga ez a „szent szülő".

A gyermekek és szüleik közötti kapcsolat nyelvi kifejezési körét a levél címzettjei és Isten közötti kapcsolatra alkalmazza tovább Péter apostol a 23. versben, ahol a *gennaó* („nemzek") igével rokon ige található *(anagegenném enoi)*: „mint akik nem romlandó, hanem romolhatatlan magból születtetek újjá, Isten élő és maradandó igéje által". Mivel ugyanez az ige (*anagennaó*, „újonnan szülök/újjászülök") fordul elő a 3. versben is, e két vers (3. és 23. vers) között ez az ige *inclusio* kapcsolatot teremt. A családon belüli képek használata folytatódik a 2. fejezet 2. versében, és kibővül a „tej"-re (görögül: *gala*) történő utalással: „mint újszülött csecsemők a hamisítatlan lelki tejet kívánjátok, hogy azon növekedjetek az üdvösségre". E kép használatának természetesen megvannak a maga határai is, hiszen a valódi csecsemőket nem kell felszólítani arra, hogy milyen tejet „kívánjanak" – itt nyilván a képi világ üzenete felnőtt emberek körében kíván eredményt elérni. Az átvitt értelemre a tej jelzője is utal: „lelki" tejről van szó (vö. 1Kor 3,2). A levél szerzője nyilván azt kívánja elérni a címzettek között, hogy lássák be, hogy „növekedésre" van szükségük a lelki életben.[30] Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy nemrég lettek keresztyénekké. A kép itt inkább azt kívánja jelezni, hogy önmaguktól a maguk erejéből nem tudnak tökéletesekké válni. Isten adja nekik az üdvösséget a „lelki tej" által. A „lelki" jelző a görög nyelvben az 1Péter 2,2 versben: *logikon*, amely szóval a szerző utalhat az 1Péter 1,23-ban előforduló *logosz* („ige") szóra is: Isten „igéje" által születtek újjá a címzettek.[31] A csecsemőként táplálkozás képe – ez a család világából vett kép, átvitt értelemben használva – arra emlékezteti a levél címzettjeit, hogy a keresztyén embernek Istenre kell magát rábíznia. Ez is a levél egyik olyan üzenete, mely a mai napig érvényes a család területén is.

Családon belüli képet használ a levél szerzője 1Péter 1,22-ben is: „Tisztítsátok meg lelketeket az igazság iránti engedelmességgel képmutatás nélküli testvérszeretetre, egymást kitartóan, tiszta szívből szeressétek". Itt a „testvérszeretet" kifejezés *(philadelphia)* együtt szerepel a „szeretet" egyik görög szavával (*agapésate*, „szeressétek") és a „szív" kifejezéssel is (*ek kardias*, „szívből"). A görög szövegben

28 Lásd pl.: Davids: *First Epistle of Peter,* 22, ahol Davids hangsúlyozza, hogy Isten mint „gondoskodó Atya" („a caring Father") jelenik meg az 1Péter levélben.

29 Így érvel Brox is 1Péter kommentárjában: Norbert Brox: *Der erste Petrusbrief,* Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament 21, Zürich, Benziger / Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1979, 79.

30 Eduard Schweizer: *Der erste Petrusbrief,* Zürcher Bibelkommentare 15, Zürich, Theologischer Verlag, 1998, 42.

31 Ua.

nem minden kéziratban szerepel a szív kifejezés jelzője: „tiszta", emiatt például a Nestle-Aland 27. és 28. görög Újszövetség kiadás a fő szövegben e kifejezést *(katharas)* szögletes zárójelbe teszi. A „rövidebb olvasat" még jobban erősíti a családi kapcsolatokon belüli képek üzenetét. Michaels helyesen jegyzi meg: „Ez utóbbi felveszi a megelőző kifejezés, »képmutatás nélküli testvérszeretet« hangsúlyát, míg a hosszabb olvasat a vers elején lévő tisztaság motívumot hangsúlyozza".[32] Ehhez hozzátehetjük, hogy szerintünk a versben az „engedelmesség"-re utalás is azt erősíti, hogy helyesen értelmezzük a szerző szándékát, ha itt a családi kapcsolatokon belüli képeket látunk, melyeket Péter apostol a keresztyén közösség életének vezetése, segítése céljából használ.

Fontos megjegyeznünk, hogy 1Péter 1,14–2,2 hosszabb szakasznak parainézis a fő jellege, azaz a szerző a keresztyén életvitelben előre haladásra kívánja buzdítani olvasóit. Péter apostol arra hívja fel őket, hogy az 1Péter 1,18-ban említett „megváltatásnak" feleljen meg az életvitelük (1Pt 1,18–19): „(18) tudva, hogy nem veszendő dolgokon, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg atyáitoktól örökölt hiábavaló életetekből, (19) hanem drága véren, a hibátlan és szeplőtelen Báránynak, Krisztusnak a vérén."[33] Az apostol az Istennek való engedelmességre hívást fejezi ki a családon belüli képek, kifejezések felhasználásával.

Ebben a hosszabb szakaszban találunk egy utalást a földi, valódi atyákra/apákra a 18. versben: „tudva, hogy nem veszendő dolgokon, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg atyáitoktól örökölt hiábavaló életetekből" (1Pt 1,18).[34] A *patroparadotos* („atyáktól örökölt") jelző nem fordul elő a Septuagintában, és az Újszövetségben is csak ezen az egy helyen szerepel (tehát ún. *hapax legomenon*, egyszer előforduló kifejezés). Nem keresztyén forrásokban előfordul ez a szó pozitív jelentéssel, régi hagyományok dicsérete alkalmával.[35] Úgy tűnik, az 1Péter levélben fordul elő első alkalommal úgy, hogy egy keresztyén szerző arra a régi, pogány életvitelre utalva használja, amelyből a keresztyének megszabadíttattak.[36]

Meglepő tehát, hogy a földi apákról itt negatív összefüggésben olvasunk: „hiábavaló" életvitelt hagyományoznak tovább gyermekeiknek. Két irányban is haladhatunk ennek magyarázata tekintetében. Egyrészt lehetséges, hogy a földi apákkal kapcsolatos negatív kép annak kiemelésére szolgál, hogy milyen értékesek

32 Michaels: *1 Peter,* 72.

33 Schweizer felhívja a figyelmet arra, hogy az 1Péter 1,13–21 hosszabb szakaszban három felszólító módú felhívás fordul elő („reménykedjetek", „legyetek", „éljetek/forgolódjatok/járjatok"), és ezek a görög igealakjuk *(aorisztosz)* szerint az új kezdetet hangsúlyozzák (Schweizer: *Der erste Petrusbrief,* 31).

34 Megjegyezzük, hogy a görög szöveg végén (*elytróthéte ek tés mataias hymón anastrophés patroparadotu*, szó szerint: „megváltattatok hiábavaló életviteletekből, az atyáktól örököltből") az utolsó két szó néhány kéziratban fordított sorrendben szerepel, de ez nem változtat a jelzős kifejezés értelmén, mert a görög nyelvben a jelző szerepelhet a jelzett szó mögött vagy előtt.

35 Michaels (*1 Peter,* 64) említ erre példákat, egy ilyen példa III. Attalosz király levele Pergamon népéhez i. e. 135-ben.

36 Brox: *Der erste Petrusbrief,* 81.

Istennek, a mennyei Atyának ajándékai. Ez esetben feszültség áll fenn a valóságos értelemben vett, földi apák és az átvitt értelemben vett „Atya", a mennyben lakó Isten között: mennyei Atyánknak kell bennünket megszabadítania a földi apáinktól örökölt, hiábavaló élettől. Másrészt az is lehetséges, hogy a földi apákra utalás az emberlét esendő voltára, „elesett állapotára" utal – és ebben az elesettségünkben osztoznak velünk a korábbi nemzedékek is, beleértve az ősatyákat is.[37]

Ezen utóbbi érvet elfogadva, a szövegkörnyezet új fényt vethet az 1Péter 1,18 megértésére: fontossá válik, hogy a földi apák egy olyan szövegösszefüggésben szerepelnek, melyben a családi kapcsolatok képe azt kívánja elérni, hogy engedelmeskedjünk a mennyei Atyának, Istennek. A földi apák iránti engedelmesség elvárása akkor is megmarad, ha látjuk, hogy földi apáink az emberlét elesettségében osztoznak, „elesett" állapotukat tovább hagyományozzák a következő nemzedékekre. A szöveg tehát érthető úgy, hogy nem engedi meg a tiszteletlenséget az esendő földi apa irányában sem. Éppen ellenkezőleg: mivel Isten mint mennyei „Atyánk" iránt engedelmességgel tartozunk, ezért földi apáink felé is tisztelettel tartozunk annak ellenére, hogy esendő, bűnös emberek.[38]

Röviden megjegyezzük, hogy a levél végén Péter úgy utal Márkra, mint a „fiára" (5,13–14a): „(13) Köszönt titeket a veletek együtt kiválasztott babiloni gyülekezet és Márk, az én fiam. (14) Köszöntsétek egymást a szeretet csókjával." A levél befejezésének szerkezete hasonló a páli levelek befejezéséhez.[39] A családon belüli kapcsolat („fiam") kifejezés használata hasonló ahhoz, ahogyan Pál apostol a gyermekének nevezi Timóteust és Tituszt is. Bár Pál apostol a „gyermek" *(teknon)* kifejezést használja, Péter apostol pedig a fiának nevezi Márkot *(Markos ho hyios mu),* mindkét kifejezés lelki kapcsolatra utal. Az 1Péter 5,13-ban előforduló „fiam" kifejezés kapcsán találóan ír Schrage „lelki apaság"-ról.[40] Pál apostolnál a „gyermek" kifejezés valószínűleg arra is utal, hogy Timóteus és Titusz az ő bizonyságtétele alapján lett keresztyénné, Márk esetében a kutatók közül kevesen feltételezik, hogy Péter igehirdetése nyomán lett volna keresztyénné.[41] Egy óegyházi hagyomány szerint Márk valószínűleg Péter „tolmácsa" volt (például arám nyelvről görög nyelvre fordította Péter apostol igehirdetését). Papiasz használja

37 Uo., 80.

38 Schweizer helyesen hangsúlyozza, hogy a földi apákról e szakasz egyáltalán nem azt akarja elmondani, hogy csak rossz tulajdonságokat lehetne tőlük örökölni (Schweizer: *Der erste Petrusbrief,* 34–35).

39 Uo., 97.

40 A „geistliche Vaterschaft" kifejezést így is fordíthatjuk: „szellemi értelemben vett apaság" (Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* 121). Hasonlóan érvel Schreiner, aki szerint a „fiam" kifejezés itt nem szó szerint értendő, hanem Péternek az atyai szeretetét („fatherly love") fejezi ki, melyet Márk iránt érzett (Thomas R. Schreiner: *1, 2 Peter, Jude,* The New American Commentary 37, Brentwood, B&H Publishing Group, 2003, 251).

41 Lásd pl.: Schweizer: *Der erste Petrusbrief,* 98 (itt Schweizer ApCsel 12,12-re is felhívja a figyelmet, ahol ezt olvassuk Péter apostolról: „…elment Mária házához, aki a Márknak is nevezett János anyja volt. Itt sokan voltak együtt és imádkoztak." Megjegyezzük, hogy az ApCsel 12,12-ből nem derül ki, hogy itt találkozott-e először Péter apostol Márkkal.

róla ezt a kifejezést: Péter „tolmácsa" („magyarázója": *herméneutés*); Euszebiosz egyháztörténeti írása őrizte meg számunkra ezt a hagyományt (mert a II. század elején élt Papiasz egész műve sajnos nem maradt fenn; Eusebius: *Hist. eccl.* 3.39.15). Egy másik hagyomány szerint Márk Péter apostol „követője" volt (Eusebius: *Hist. eccl.* 2.15.1). Michaels szerint Péter apostol 1Péter 5,13-ban a „fiam" kifejezést a „tanítványom" értelemben használja, és Michaels szerint akár még arra is utalhat itt e kifejezés, hogy Márk Péter által „tért meg", lett keresztyénné (ahogy Timóteus Pál bizonyságtételére válhatott keresztyénné).[42] Ha netán Michaelsnek ebben nem lenne igaza, akkor is egyetérthetünk e szóhasználat kapcsán ezzel az állításával: „Péter úgy tűnik azért használja itt [a „fiam" kifejezést], hogy levele utolsó szavainak családias hangzása legyen."[43] Ehhez hadd tegyük hozzá, hogy a következő versben (1Pt 5,14, mint fentebb láttuk) a „csók"-kal való köszöntés is beleillik a családdal kapcsolatos kifejezések sorába. Michaels a „szeretet csókjával" kifejezést összekapcsolja a levél más részeivel, melyekben a gyülekezet közösségében való szeretet hangsúlyos (pl. 1,22; 2,17; 4,8).[44] Schrage szerint a „csók" akár az őskeresztyén istentisztelet része is lehetett, a „kölcsönös testvérszeretet jeleként".[45] Mondhatjuk tehát, hogy az őskeresztyén gyülekezet úgy áll itt előttünk, mint egy kiterjedt család, ahol ilyen módon is köszöntik egymást a „testvérek".

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az 1Péter levél a következő módokon használja a családdal kapcsolatos kifejezéseket: Péter apostol utal Istenre mint a keresztyének „atyjára" (amivel az is összefügg, hogy a keresztyének egymásra testvérekként tekintenek), valamint az apostol Márkot a „fiának" nevezi (amivel egy közeli lelki kapcsolatra utal). Az Újszövetségben csak az 1Péter levélben találunk az atyák nemzedékeinek hagyományaira olyan utalást, amelyet a szerző a címzettek korábbi pogány múltjára alkalmaz. Azonban a földi apák méltatlan volta sem szünteti meg az atyák iránti tisztelet elvárásának érvényben maradását.

42 Michaels: *1 Peter,* 312.

43 Ua. – Michaels ugyanitt arra is felhívja a figyelmet, hogy az 1Péter levél a „testvériesség" gondolatát is hangsúlyozza, pl. 2,17-ben és 5,9-ben.

44 Uo., 313.

45 Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* 121: „als Zeichen gegenseitiger Bruderliebe". Hasonlóan érvel Schreiner (*1, 2 Peter, Jude,* 251), aki szerint a csók itt azt a szeretetet jelzi a gyülekezetben, mely hasonló az „egészséges családban lévő szeretethez". Schreiner szerint is az istentiszteleti közösség része lehetett a „szeretet csókja" (ua.). Ugyanitt felhívja a figyelmet a páli levelekben található „szent csók" kifejezésre (pl. Róm 16,16; 1Kor 16,20; 2Kor 13,12; 1Thessz 5,26). Egy lábjegyzetben jelzi, hogy az 1Péter 1,14-ben néhány görög kéziratban is a „szent csók" kifejezés szerepel, de ez szerinte a páli szóhasználat hatása, és így a péteri levélben „másodlagos" olvasat, tehát nem ez az eredeti (ua., 19. lj.).

Júdás levele és Péter második levele

E két levél kevés helyen tartalmaz családdal kapcsolatos kifejezést.[46] Júdás levele az első versében utal „testvérre" és „atyára": „Júdás, Jézus Krisztus szolgája, Jakabnak pedig testvére, köszöntését küldi az elhívottaknak, akiket az Atya Isten szeretett, és Jézus Krisztus megtartott." A levél elején a szerző az ókori levelek szokásának megfelelően megnevezi magát mint a levél küldőjét. Júdás azt írja magáról, hogy ő Jakab testvére. Az őskeresztyén gyülekezetben ez nagy valószínűséggel azt jelentette, hogy a címzettek értették, hogy Júdás az „Úr testvére Jakab" testvére, tehát a szerző is Jézus Krisztus testvére, de erre – talán alázatból – csak ilyen áttételesen utal.[47] Márk evangéliuma név szerint említi Jézus férfi testvéreit, akik között szerepel Jakab és Júdás is (Mk 6,3). Jakabra az Újszövetségben másutt is utalnak úgy, mint az „Úr testvérére" (Gal 1,19). Fentebb láttuk, hogy Jakab is így utalt magára levele elején: ő „az Úr Jézus Krisztusnak szolgája" (Jak 1,1). Júdás is így utal magára, tehát nem a közvetlen földi rokonságára hivatkozik, hanem Jézussal mint a Megváltóval való kapcsolatára: Júdás is Jézus Krisztus szolgájának nevezi magát (Júd 1).[48] Júdás levelében tehát a „testvér" kifejezés nem a keresztyén gyülekezeti tagok egymás közötti kapcsolatára utalva szerepel, hanem a valódi földi rokoni kapcsolatra utal.[49]

Júdás levele a többi gyülekezeti tagra ezzel a szóval utal: „szeretettek" (a 3., 17. és a 20. versben, ezzel a görög szóval: *agapétoi*). Az „atya" kifejezés is előfordul a levélben egyetlen alkalommal: Istenre vonatkozóan a fentebb idézett első versben: „…az elhívottaknak, akiket az Atya Isten szeretett". Ez valószínűleg ugyanazt a teológiai üzenetet hordozza, amelyet más újszövetségi iratokban is láthatunk: a keresztyének lelki értelemben Isten gyermekeiként tekintenek magukra.[50] Ezen a helyen kívül Júdás levele másutt nem használ apára/atyára utaló kifejezést.

46 Megjegyezzük, hogy a két levél tartalmi hasonlósága miatt e leveleket gyakran ugyanabban a kommentárban magyarázzák, ezen gyakorlati szempont alapján tárgyaljuk mi is együtt e két levelet. Lásd pl.: Richard J. Bauckham: *Jude, 2 Peter,* Word Biblical Commentary 50, Waco, Word, 1983. A két levél kapcsolatához lásd pl.: Balla: *Az újszövetségi iratok története,* 269. Bár vannak más vélemények is, továbbra is fenntarthatónak tartjuk azt a nézetet, hogy a Péter neve alatt fennmaradt mindkét újszövetségi levelet Péter apostol írta (ua.).

47 Balla: *Az újszövetségi iratok története,* 279.

48 Ua. Megjegyezzük, hogy mivel Júdás levele egyetlen fejezetből áll, ezért itt csak versszámokat szoktunk megadni (uo., 278). Lásd még: Schreiner: *1, 2 Peter, Jude,* 427.

49 Megjegyezzük, hogy a szakirodalomban van olyan nézet, mely szerint nem Jézus testvére, Júdás a levél szerzője. Így például Schnelle is más neve alatt írt iratnak, ún. „pszeudepigráf" levélnek tartja, de szerinte is a levél szerzője Jézus testvére tekintélyét akarja igénybe venni, ezért használja a Júdás nevet. Udo Schnelle: *Einleitung in das Neue Testament,* 9., durchgesehene Auflage, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2017, 495. Szerintünk meggyőzően érvel az Úr testvére Júdás szerzősége mellett: Jacob Thiessen: *Einleitung in das Neue Testament. Ein Lehrbuch,* Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2024, 363–364. Lásd még: Balla: *Az újszövetségi iratok története,* 280.

50 Lásd pl.: Balla: *Gyermekek,* 194–195, itt különösen is a 47. lábjegyzetet.

Péter második levelében az apostol a címzetteket „testvéreim"-nek nevezi (2Pt 1,10): „Ezért tehát, testvéreim, igyekezzetek még jobban megerősíteni elhívatásotokat és kiválasztásotokat, mert ha ezt teszitek, nem fogtok megbotlani soha." Ez az ősgyülekezetben gyakran használt kifejezés a gyülekezeti tagok közötti „családias" szeretet-kapcsolat jelzésére szolgál, amint már fentebb is láthattuk (Jakab levele és Péter első levele kapcsán).[51]

Péter apostol az „Atya" kifejezést használja Jézus és Isten kapcsolata tekintetében is (2Pt 1,17): „Mert amikor az Atya Istentől tisztességet és dicsőséget nyert, és ilyen szózatot intézett hozzá a felséges dicsőség: »Ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm«." Az apostol itt az evangéliumi hagyományból arra utal, amikor Jézusról a „megdicsőülés hegyén" a mennyei Atya bizonyságot tett (lásd pl. Mk 9,2–8). A levélben az apostol kiemeli, hogy ő maga is jelen volt ezen eseménynél: „mi hallottuk ezt a mennyből jött szózatot, mert együtt voltunk vele a szent hegyen" (2Pt 1,18). Itt tehát a családi kapcsolatokból ismert kifejezés („Atya") Jézusnak Istennel, a mennyei Atyával való egyetlenszerű kapcsolatára utal.

Péter második levele is utal az ősatyákra, a korábbi nemzedékekre az „atyák" kifejezéssel (2Pt 3,3–4): „(3) Tudjátok meg elsősorban azt, hogy az utolsó napokban csúfolódók támadnak, akik mindenből gúnyt űznek, akik saját kívánságaik szerint élnek, (4) és ezt kérdezgetik: »Hol van az ő eljövetelének ígérete? Mert mióta az atyák elhunytak, minden úgy maradt, amint a teremtés kezdetétől fogva van«." Az „atyák" halálára a görög szöveg az „elaludtak" *(ekoiméthésan)* szóval utal. Péter az „atyák" kifejezéssel utalhat az ószövetségi ősatyákra, azonban az is lehetséges, hogy az apostol a már elhunyt keresztyénekkel kapcsolatban használja e szót.[52] Bármely magyarázatot fogadjuk is el, a kifejezés itt nem valódi szülők és gyermekeik kapcsolatára vonatkozik, hanem átvitt, „lelki" értelemben utal „rokonságra". Azonban önmagában az előző nemzedékekre utalás miatt is e szóhasználat valószínűleg kapcsolatban áll a valódi családon belüli apák iránti tisztelettel.

Fentebb már láttuk, hogy a valakinek a „fia", „gyermeke" kifejezés egy idiomatikus szóhasználat lehet, amely a szoros, lényegi összetartozást kívánja kifejezni. Péter második levelében a gonosz emberek bűnös tulajdonságainak egy listaszerű felsorolásában találkozunk ezzel a kifejezéssel: „átok gyermekei" (2Pt 2,14). Bauckham így írja körül ennek jelentését: „Isten átka alatt vannak."[53] Bauckham

51 McCartney (*James,* 85) helyesen hangsúlyozza Jakab levelével kapcsolatban: „Az egyház Isten népe volt, akik Istent Atyának szólítják (1,27), és akik ezáltal az ő gyermekei, így egymásnak testvérei."

52 Carson és Moo is említi mindkét lehetőséget, és szerintük azért is lehetséges itt „a zsidó nép »őseire«, különösen is az ősatyákra" utalás, mert a közvetlen szövegkörnyezetben (2Pt 3,4) a „teremtés kezdetétől fogva" kifejezés is szerepel (D. A. Carson – Douglas J. Moo: *Bevezetés az Újszövetségbe,* Budapest, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 2007, 648). Schreiner szerint az ószövetségi atyákra (ősatyákra) történik itt utalás, mert ez az értelmezés felel meg az „atyák" szóhasználatnak az Újszövetségben (több bibliai helyet is megemlít, pl. Mt 23,30.32; Lk 1,55.72; Jn 6,31.49.58; ApCsel 3,13.25; Schreiner: *1, 2 Peter, Jude,* 373.)

53 Bauckham: *Jude, 2 Peter,* 258.

megjegyzi, hogy az „átok gyermekei" nyelvtani szerkezet egy idióma, szerinte egy „hebraizmus", tehát a héber nyelv hatása a görög kifejezésre (a görög szövegben: *kataras tekna*, Bauckham fordításában: „egy átok gyermekei").[54]

Így tehát láthatjuk, hogy Júdás levelében és Péter második levelében csak kevés családi kapcsolatra utaló fogalom van, és ezek használata nem tér el az Újszövetség más irataiban előforduló használattól.

János három levele

A jánosi levelekben a szerző többször is így szólítja meg a címzettjeit: „gyermekeim".[55] A „gyermekek" kifejezéssel nemcsak a saját magához való kapcsolatukra utal, hanem használja e szót annak jelzésére is, hogy a címzettek Isten „gyermekei". János első levele második fejezete elején az apostol a levél célját így nevezi meg: „Gyermekeim, ezt azért írom nektek, hogy ne vétkezzetek; ha pedig vétkezik valaki, van pártfogónk az Atyánál: az igaz Jézus Krisztus" (1Jn 2,1). János apostol e levélben itt szólítja meg először így a gyülekezetet: „gyermekeim" (és érdekes, hogy a görög nyelvben kicsinyítő képzővel: *teknia mu*, „kicsiny gyermekeim"). A címzettek ilyen megszólításával azt fejezi ki az apostol, hogy szereti őket, és azt is, hogy engedelmességet vár el tőlük, amint egy gyermektől engedelmességet várhatnak el a szülei.

Láthatjuk, hogy az apostol ugyanebben a versben Istenre mint Atyára utal: „van pártfogónk az Atyánál". Istennel kapcsolatban már használta az „Atya" kifejezést a levél elején (1Jn 1,2–3; és 1,7-ben ezt a kapcsolatot jelzi az is, amikor Jézust „Fiú"-nak nevezi). János apostol e levélben tehát kétféle módon is használja ezt a családon belüli kifejezést. Egyrészt ő maga lelki „atyja" a címzetteknek. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy nem magát nevezi „apának", hanem erre csak utal azzal, hogy címzettjeit lelki értelemben „gyermekeinek" nevezi. Másrészt a keresztyéneket Isten „gyermekeinek" tekinti. Ez a gondolat megjelenik a levél első

54 Uo., 267. Lásd még: Anton Vögtle: *Der Judasbrief, Der 2. Petrusbrief,* Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament 22, Zürich, Benziger – Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1994, 204; valamint hasonlóan érvel Schrage is (Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe"*, 144).

55 Fenntarthatónak tartjuk azt a nézetet, mely szerint a levelek szerzője János apostol, Zebedeus fia, Jézus tanítványa. Ez már az ókorban elterjedt hagyomány volt, bár a levelek nem tartalmazzák szerzőjük/küldőjük nevét. A szerzőség kérdéséhez lásd pl. Balla: *Az újszövetségi iratok története,* 270–276. János apostolnak tulajdonítja e leveleket Yarbrough is az e levelekről írt kommentárjában (Robert W. Yarbrough: *1–3 John,* Baker Exegetical Commentary on the New Testament, Grand Rapids, Baker Academic, 2008, 13–14). Más nézetekhez lásd pl.: Hans-Josef Klauck: *Der erste Johannesbrief,* Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament 23/1, Zürich / Braunschweig, Benziger – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1991, 126. Klauck szerint a három jánosi levél szerzője nem azonos a János evangéliuma szerzőjével (ua.). Schnelle (*Einleitung,* 522–549) szerint a jánosi levelek sorrendje: 2János, 3János, 1János, ezért ő ebben a sorrendben tárgyalja e leveleket. Schnelle a „jánosi iskola" körébe tartozónak tartja János evangéliumát és a jánosi leveleket is (uo., 513–516). Szerintünk Thiessen meggyőzően érvel amellett, hogy a levelek szerzője lehet János apostol (Thiessen: *Einleitung,* 351–353, 357–359).

két fejezetében is, de még nyilvánvalóbban a harmadik fejezet elején (1Jn 3,1a.2): „(1) Lássátok meg, milyen nagy szeretetet tanúsított irántunk az Atya: Isten gyermekeinek neveznek minket, és azok is vagyunk. … (2) Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, de még nem lett nyilvánvaló, hogy mivé leszünk. Tudjuk, hogy amikor ez nyilvánvalóvá lesz, hasonlóvá leszünk hozzá, mert olyannak fogjuk őt látni, amilyen valójában." Bár vannak olyan görög kéziratok, amelyekben az első versben az „irántunk" kifejezés helyett ez áll: „irántatok", azonban az világosan látszik, hogy a szerző magát is beleérti az Atya Isten által szeretettek körébe, hiszen többes szám első személyben használja az igét: *kléthómen,* „neveztetünk", „neveznek minket". A második versben is ezt erősíti a „vagyunk" *(esmen)* kifejezés.[56] Óvatosan felvethetjük, hogy talán a családon belüli kapcsolatok egy vonására utal a 2. vers végén is az apostol: „hasonlóvá leszünk hozzá". Itt a gyermekek és szülők közötti „hasonlóság" gondolata lehet a háttérben.

János első levelében további példákat is találhatunk az atya-gyermek kapcsolatra e kétféle értelemben: a szerző a címzetteket lelki gyermekeinek tekinti, valamint Isten gyermekeinek is (és e körbe magát is besorolja). Csak néhány példát hadd említsünk.

Az 1János 2,12–14 egy szépen szerkesztett részlet, melyben kétszer hármas csoportban szerepelnek a címzettek (a 12. és 13. vers az első hármas, és a 14. vers a második hármas): „(12) Írok nektek, gyermekek, mert megbocsáttattak bűneitek az ő nevéért. (13) Írok nektek, apák, mert ismeritek azt, aki kezdettől fogva van. Írok nektek, ifjak, mert legyőztétek a gonoszt. (14) Írtam nektek, gyermekek, mert ismeritek az Atyát. Írtam nektek, apák, mert ismeritek azt, aki kezdettől fogva van. Írtam nektek, ifjak, mert erősek vagytok, Isten igéje megmarad bennetek, és legyőztétek a gonoszt." Klauck így foglalja össze a szakasz napjainkban legelterjedtebb magyarázatát: az első elem mindkét hármasban a keresztyénekhez általánosságban szól, tehát a címzett gyülekezet egészéhez.[57] A párhuzamos szerkezetben a második és harmadik elemek két korosztályt szólítanak meg, keresztyénként élt életszakaszuk hossza szerint. Így tehát valószínű, hogy több külön csoportot szólít meg az apostol.[58] Klauck a maga részéről megfontolásra javasolja azt a lehetőséget is, hogy mindegyik elem a gyülekezet egészéhez szól, de különböző szempontok szerint.[59] Klauck valószínűtlennek tartja azt a felvetést, hogy valóságos életkorok szerint különböznek a megszólított csoportok. Szerinte

56 Az első versben (1Jn 3,1) néhány kéziratban hiányzik ez a görög szó (*esmen*, „vagyunk"), de ez nem változtat azon, hogy a második versben egyértelműen magát is Isten gyermekei közé sorolja az apostol ugyanezzel az igével, többes szám első személyben.

57 Klauck: *Der erste Johannesbrief,* 132: „als Anrede an die Gesamtgemeinde" („a gyülekezet egésze megszólításaként").

58 Ua. Hasonlóan érvel Bennett, aki szerint a „gyermekek" kifejezéssel az apostol minden keresztyént megszólít, majd a lelki atyákat és lelki ifjakat szólítja meg külön (Thomas Andrew Bennett: *1–3 John,* The Two Horizons New Testament Commentary, Grand Rapids, Eerdmans, 2021, 38–40).

59 Klauck: *Der erste Johannesbrief,* 132.

a megszólítottak sorrendje (gyermekek – apák – ifjak) és az üzenetek tartalma miatt sem valószínű ez utóbbi magyarázati lehetőség.[60] Szerintünk az esetleges korosztályos különbségek mellett is szólhat e szakasz egésze is a teljes gyülekezetnek, mert az apostol már e szakasz előtt „gyermekeim"-nek szólította a címzetteket (1Jn 2,1; amint fentebb láttuk). A *teknia* és *paidia* szavak valószínűleg szinonimák a 13. és a 14. vers elején (a magyar fordításban mindkét helyen: „gyermekek"), és mindkét kifejezés utalhat arra, hogy a címzettek a levél küldőjének lelki gyermekei,[61] Isten gyülekezetének tagjaiként pedig Istennek mint Atyának is gyermekei.[62] Érdekességként megemlíthetjük O'Neill hipotézisét, aki szerint János első levele ezen szakaszának háttere a szerzetesi közösségben kereshető, mert lehet, hogy csak férfiakat szólít meg, három csoportban: gyermekeket, ifjakat és felnőtt embereket.[63] Felvetését azzal támasztja alá, hogy a közvetlenül e szakasz utáni részletben a levél szerzője óv attól, hogy a címzettek a „világot" szeressék (1Jn 2,15–17), mert a világ fő jellemzői „a test kívánsága, a szem kívánsága és a vagyonnal való kérkedés" (16. v.). Szerintünk a címzettek ezen féltése a teljes gyülekezetben is érvényes (tehát nem csak egy szerzetesi közösségben), és így János apostol intései a mai társadalomban – és azon belül a családi közösségben is – fontos üzenetek.

E szakaszban tehát egy összefüggő részletben találkozunk a „gyermek" és az „atya" kifejezésekkel, és a gyermekek nemcsak a levél küldőjének lelki gyermekei, hanem az a legfontosabb vonásuk, hogy Jézus megváltó munkája nyomán Istent is mint Atyát ismerhetik és szólíthatják meg. Klauck a keresztségre utalást is lát 1János 2,12-ben, mert szerinte a bűnbocsánat és Jézus „neve" említése arra az eseményre is emlékezteti a címzetteket, amikor keresztyénné lettek: „Gyermekek azok, akik a keresztségben és a bűnök bocsánatában új életet fogadnak el ajándékként az Atya kezéből."[64] A családi kapcsolatok kifejezéseinek használata azt üzeni az olvasóknak, hogy a lelki családban – a gyülekezetben – és a valódi családokban is úgy nézzenek egymásra, hogy ők mindnyájan Istennek gyermekei. A földi gyermekek és a földi „apák" is tartsák mindig szemük előtt, hogy mindnyájan

60 Ua.

61 Uo., 133. Klauck itt arra is felhívja a figyelmet, hogy a bölcsességirodalomban az „atyai tanítók" szerepe is külön hangsúlyos volt.

62 A *paidia* görög szó a szótári jelentése szerint utalhat „szolgák"-ra és „gyermekek"-re is, de itt azért is valószínű, hogy a második hármas elején szinonim értelmű az első hármas elején szereplő *teknia* („gyermekek") kifejezéssel, mert a 14. versben a *paidia* megszólítás után az „atyára" utalás következik: „mert ismeritek az Atyát". A magyar fordításban a nagybetűvel írt „Atya" kifejezés Istenre mint Atyára utal.

63 John C. O'Neill: The Origins of Monasticism, in: R. Williams (szerk.): *The Making of Orthodoxy. Essays in Honor of Henry Chadwick,* Cambridge, Cambridge University Press, 1989, 270–287, 282.

64 Klauck: *Der erste Johannesbrief,* 133. Hozzátehetjük még, hogy az „Atya" itt bizonyára az Atya Isten, mert egyrészt egyes számban áll, másrészt a gyermekeket nem kell arra emlékeztetni, hogy „ismerik" földi apjukat. Az „ismeret" itt valószínűleg azt jelenti, hogy Istent olyannak ismerik, mint aki gyermekeit arra is hívja, hogy egymást szeressék (ehhez lásd a közvetlen szövegkörnyezetet: 1Jn 2,9–10).

a mennyei Atya gyermekei, és így töltsék be küldetésüket, lássák el (gyermeki vagy szülői) feladataikat is.[65]

Az 1János 3,9-ben előfordul perfektumban a *gennaó* ige, arra utalva, hogy a keresztyének Istentől „születtek". Rusam helyesen jegyzi meg: „Isten Atya-volta János első levelében logikai megalapozást nyer: Isten azért Atyja a hívőknek, mert ők belőle születtek."[66] Az 1János 3,9–10-ben ezt olvassuk: „(9) Aki az Istentől született, az nem cselekszik bűnt, mert az ő magja van benne, és nem vétkezhet, mert az Istentől született. (10) Erről ismerhetők meg az Isten gyermekei és az ördög gyermekei: aki nem cselekszi az igazságot, nem az Istentől van, és az sem, aki nem szereti a testvérét." A keresztyén ember Istennek köszöni új életét. A születés képe a családhoz kapcsolódó kifejezés, és arra utal, hogy a keresztyén ember új élete Isten újat létrehozó, teremtő műve is egyben. Az „Istentől születés" az Isten mint Atya iránti engedelmesség elvárását is magával vonja. A keresztyén ember Isten iránti háláját a bűntől elfordulással és a felebarátjához szeretettel odafordulással tudja megmutatni. Balz ezt így foglalja össze: „A hívő embernek az Isten Lelke által történő újjászületésére történik itt konkrét utalás (vö. Jn 3,6–8). Egyedül Istentől indul ki annak az életnek a lehetősége, amely ellene tud állni a bűnnek."[67]

János apostol nemcsak arra mutat rá, hogy Isten szereti a levél címzettjeit (1Jn 4,7–9), hanem arra is, hogy ebből az atyai szeretetből az következik, hogy a keresztyén gyülekezet tagjainak egymást is szeretniük kell „testvérekként" (1Jn 3,10). Bár az 1János 4,19–21-ben nem szerepel az „Atya" kifejezés, a levél fent említett részei alapján e szakasz kapcsán is azt mondhatjuk, hogy a keresztyének egymás iránti szeretetének alapja Isten szeretete: „(19) Mi azért szeretünk, mert ő előbb szeretett minket. (20) Ha valaki azt mondja: »Szeretem Istent«, a testvérét viszont gyűlöli, az hazug, mert aki nem szereti a testvérét, akit lát, nem szeretheti Istent, akit nem lát. (21) Azt a parancsolatot is kaptuk tőle, hogy aki szereti Istent, szeresse a testvérét is." Itt a „testvér"-re utalás a családi kapcsolat egy kifejezéseként feltételezi az Isten szeretetének „atyai" szeretet jellegét is. Rusam helyesen állapítja meg: „János első levelében az Isten iránti szeretet és a testvér iránti szeretet parancsa nem annyira Isten atyai hatalmára épül – mely által lehetősége van parancsolni –, mint inkább

65 Megjegyezzük, hogy ez a gyülekezet- és családszemlélet nagyon hasonló ahhoz, mint amit Pál apostol leveleiben az ún. Házitáblákban látunk (lásd pl. Balla: *Gyermekek,* 169–182).

66 „Die Vaterschaft Gottes erfährt im 1Joh eine logische Begründung: Gott ist Vater der Glaubenden, weil sie aus ihm geboren sind." Dietrich Rusam: *Die Gemeinschaft der Kinder Gottes. Das Motiv der Gotteskindschaft und die Gemeinden der johanneischen Briefe,* Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament 133, Stuttgart–Berlin–Köln, Verlag W. Kohlhammer, 1993, 111.

67 „Konkret angespielt wird damit auf die Neugeburt der Glaubenden durch den Geist Gottes (vgl. Joh. 3,6–8). Die Möglichkeit eines Lebens im Widerspruch zur Sünde geht allein von Gott aus." Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* 190.

Isten atyai szeretetére."[68] Isten Atya-voltából a keresztyének egymás iránti gondoskodó szeretetének elvárása következik.[69]

János első levele eddig említett versei alapján felvethetjük azt a lehetőséget, hogy két további versben a *teknia* („gyermekek", „gyermekeim") kifejezés talán szándékosan két értelmet is nyitva hagyva szerepel. E két bibliai vers: 1János 4,4 („Ti Istentől valók vagytok, gyermekeim, és legyőztétek őket, mert nagyobb az, aki bennetek van, mint az, aki a világban van") és 1János 5,21 („Gyermekeim, őrizkedjetek a bálványoktól!"). Egyrészt e kifejezéssel János apostol utalhat a levél címzettjeire, annak ellenére, hogy a görög szövegben nem szerepel a *mu* („enyém") birtokos esetben álló személyes névmás. A görög szövegben tehát a megszólítás szó szerint ez: „gyermekek". Ha a *mu* névmást netán szándékosan nem tette ki itt az apostol, ezzel lehetett az is a célja, hogy a címzetteket arra is emlékeztesse, hogy ők „gyermekek" ilyen értelemben is: Isten gyermekei.[70] Ezt a második jelentést sugallhatja az 1János 4,4-ben a vers eleje: „Ti Istentől valók vagytok". A görög szövegben *(ek tu theu este)* az *ek* („-ból, -ből", „-tól, -től", „által") prepozíció utalhat arra, hogy ők „Istentől születtek", amint ezt fentebb az 1János 3,9-ben is láttuk (a görög szövegben: *pas ho gegennémenos ek tu theu*, szó szerint: „mindenki, aki az Istentől született"). A levél legutolsó verse, 1János 5,21 megértéséhez pedig hozzájárulhat, ha arra is figyelünk, hogy közvetlenül előtte, a 20. versben Jézusról mint Isten Fiáról van szó: „De tudjuk, hogy eljött az Isten Fia, és értelmet adott nekünk, hogy megismerjük az Igazat, és ezért vagyunk az Igazban, az ő Fiában, Jézus Krisztusban. Ő az igaz Isten és az örök élet." Így tehát a levél címzettjei a szerző szándéka szerint megérthették, hogy ők nemcsak János apostol lelki gyermekei, hanem Isten Fia, Jézus testvérei is, tehát Istennek gyermekei.[71] Az első keresztyének számára Jézus földi munkássága alapján világos kellett legyen, hogy Jézus az egyszülött „Fiú", de ő – megváltó munkája alapján – a benne hívőket is elvezeti arra, hogy Istent így szólíthatják meg: „Mi Atyánk" (Mt 6,9).

Összefoglalásul János első levele kapcsán elmondhatjuk, hogy az apostol azért használja a családi kapcsolatok világából eredő kifejezéseket (elsődlegesen az apa/atya és a fiú közötti kapcsolatra utaló szavakat), hogy ezzel is erősítse, hogy engedelmességet vár el az erkölcsi életre vonatkozó útmutatásai iránt. A címzetteket azért szólítja meg így: „gyermekek", mert e szóval egyrészt a levél szerzőjével való kapcsolatukra utal, másrészt arra is emlékezteti őket, hogy ők Isten gyermekei. Arra hívja őket, hogy a saját intelmeit is fogadják el, és Isten akaratát is töltsék be, így legyenek engedelmes „gyermekek". Ennek hátterében az az ókori családkép

68 „So wird im 1Joh das Gebot der Gottes- und Bruderliebe weniger auf Gottes väterliche Macht zurückgeführt, durch die er die Möglichkeit hat zu gebieten, sondern auf seine väterliche Liebe." Rusam: *Die Gemeinschaft der Kinder Gottes,* 111.

69 Amint ez Rusam iménti idézetéből következik (ua.).

70 Lásd pl.: Yarbrough: *1–3 John,* 227.

71 Uo., 322.

áll, amelynek körében elvárták, hogy a gyermekek tiszteljék szüleiket, és engedelmeskedjenek nekik.

János első levelének nincsen tipikus levélkezdete, azonban János második levele az ókori levelekben szokásos módon jelzi a levél küldőjét és címzettjeit is. A levél elején ezt olvassuk: „Én, a presbiter, a kiválasztott Úrnőnek és gyermekeinek, akiket igazán szeretek" (2Jn 1a).[72] A „presbiter" szavunk a görög *presbyteros* magyar változata. A görög Újszövetségben ez egyrészt utalhat egy tisztségre, másrészt a szó alapjelentése szerint utalhat a korra is: „idősebb".[73] Klauck felhívja a figyelmet arra, hogy az újszövetségi görög nyelvben a fokozásban ez a középfokú alak nem feltétlenül értendő szó szerint, hanem állhat ilyen általános értelemben: „az idős, az öreg".[74] A „kiválasztott Úrnő" *(eklekté kyria)* valószínűleg egy metafora, amellyel a szerző a gyülekezetre utal.[75] Ezt az értelmezést erősíti meg a levél utolsó verse is, melyben a címzett nőtestvérére és gyermekeire (egy másik gyülekezet tagjaira) történik utalás: „Köszöntenek téged a te kiválasztott nőtestvéred gyermekei" (2Jn 13).[76]

A levél elején és végén is előfordul a „gyermekek" *(tekna)* kifejezés, amely így szinte *inclusio*-ként keretezi a művet. A levél címzettjei és a levél végén a köszöntés küldői is „gyermekek". Klauck helyesen jegyzi meg, hogy e levél olyan jellegű, mint egy családon belüli levelezés, de ebben az összefüggésben ez Isten családja, *familia Dei*.[77] Érdemes megjegyeznünk, hogy az első versben a „gyermekek" a gyülekezethez tartoznak: ők a „kiválasztott Úrnő" gyermekei. E családon belüli kép alapján a gyülekezetre úgy is gondolhatunk, mint egy „anyára".[78] A 4. versben is ez a gondolat jelenik meg, a címzett gyermekeire utalással: „Nagyon örültem, hogy találtam gyermekeid között olyanokat, akik igazságban járnak, úgy, ahogyan parancsolatot kaptunk erre az Atyától" (2Jn 4). János apostol itt talán arra utal, hogy találkozott a gyülekezet tagjaival, akiknek életvitelét itt megdicséri.[79] Az 5. vers az egész gyülekezetet a szeretet gyakorlására hívja fel, ismét az „Úrnőt" megszólítva: „Nem úgy kérlek téged, Úrnőm, mintha új parancsolatot írnék neked, sőt azt írom, ami kezdettől fogva a miénk volt: hogy szeressük egymást."

72 A levélnek csak egyetlen fejezete van, ezért itt is csak a verseket jelöljük.

73 Lásd pl.: Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* 213.

74 Hans-Josef Klauck: *Der zweite und dritte Johannesbrief*. Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament 23/2; Zürich, Benziger – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1992, 28.

75 Lásd pl.: Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* 213; lásd még: S. S. Smalley: *1, 2, 3 John,* Word Biblical Commentary 51, Dallas, Word, 1984, 318–319. Yarbrough szerint is a gyülekezetre utal e kifejezés (Yarbrough: *1–3 John,* 334).

76 A „kiválasztott" szó helyett (a görögben: *eklektés*) néhány kéziratban az „egyház" kifejezés szerepel *(ekklésias),* ami még nyilvánvalóbbá teszi az eredeti kifejezés tartalmát, itteni jelentését. Klauck is az ellen érvel, hogy a címzett egy konkrét személy, egy valódi „úrnő" volna (Klauck: *Der zweite und dritte Johannesbrief,* 34). Hasonlóan érvel: Yarbrough: *1–3 John,* 333–334.

77 Klauck: *Der zweite und dritte Johannesbrief,* 74. Yarbrough (*1–3 John,* 359) is hangsúlyozza a gyülekezet „család"-jellegének és Isten „Atya"-voltának kapcsolatát.

78 Lásd pl.: Balz–Schrage: *Die "Katholischen Briefe",* 213.

79 Lásd pl.: Klauck: *Der zweite und dritte Johannesbrief,* 45.

Ugyanebben a szövegösszefüggésben is megjelenik, hogy a levél címzettjei Isten gyermekei, mert ahogy láttuk a 4. versben, Istenre mint „Atyára" utalt az apostol: „…ahogyan parancsolatot kaptunk erre az Atyától" (2Jn 4b). A 3. versben is előfordul az Atyára utalás: „Legyen velünk kegyelem, irgalom, békesség az Atya Istentől és Jézus Krisztustól, az Atya Fiától igazsággal és szeretettel." Isten itt nemcsak a gyülekezet (mint Isten gyermekei) Atyja, hanem Jézus Krisztus Atyja is.[80]

János harmadik levelében (amint a második levelében is) „presbiter"-ként mutatkozik be a levél küldője *(ho presbyteros)*. Egyetértünk Yarbrough-val, aki szerint mind a három „jánosi" levél szerzője János apostol, Zebedeus fia, aki a negyedik evangélium szerzője is.[81] Amint fentebb láttuk, János második levele 1. és 4. versében a levél szerzője az „Úrnő" gyermekeit szólította meg a levél címzettjeiként, János harmadik levelében a saját gyermekeiként ír a keresztyén testvérekről (természetesen itt is lelki értelemben). A 3János 3–4 versekben ezt olvassuk (ez a levél is egyetlen fejezetből áll, ezért itt is csak a bibliai versszámokat adjuk meg): „(3) Nagyon örültem, amikor testvérek jöttek, és bizonyságot tettek a te igazságodról, minthogy te igazságban jársz. (4) Nincs nagyobb örömöm annál, mint amikor hallom, hogy az én gyermekeim az igazságban járnak." A harmadik levelében János apostol valóban egy konkrét személyt szólít meg címzettként az első versben: „Én, a presbiter, a szeretett Gájusznak, akit igazán szeretek" (3Jn 1). A 3. és 4. vers szoros tartalmi kapcsolata miatt valószínű, hogy a 4. versben többes számban említett lelki „gyermekek" körébe a levél fő címzettje, Gájusz is beletartozott.[82] Ez tehát egy újabb példa arra, hogy a család körébe tartozó kifejezések a szerző és a címzettek közötti kapcsolatot fejezik ki lelki értelemben, a gyermekek és szüleik közötti kapcsolat mintájára. Azt, hogy János apostol Gájuszt is a lelki gyermekének tekintette, tovább valószínűsíti az, hogy őt többször is „szeretett"-nek nevezi: az 1. versben a címzésben ezt írja az apostol: „a szeretett Gájusznak", majd a 2., 5. és 11. versben így szólítja meg: „szeretett testvérem". Az 5. versben megdicséri Gájuszt azért, amit a „testvérekért" tesz. János apostol a 3. versben is utal keresztyén lelki „testvérek"-re. A „testvérek" kifejezés 3. és 5. versbeli előfordulása arra utal, hogy a keresztyének Isten „gyermekei", így egymásnak testvérei. Így tehát János harmadik levelében is láthatjuk, hogy a gyermekek és szüleik közötti kapcsolat kifejezései a gyülekezeten belüli és az Isten és a keresztyén ember közötti kapcsolatra alkalmazva is előfordulnak. A levelek egésze alapján úgy tűnik, hogy a harmadik jánosi levélben a szerző és a címzettek kapcsolatára alkalmazva hangsúlyosabban szerepel a „gyermekség" gondolata, mint a második jánosi levélben.

80 A görög szövegben néhány kéziratban hiányzik az „Atya" szó, és néhány kézirat helyette az „Isten" kifejezést használja, de Jézus „Fiú"-ként való említése önmagában is világossá teszi, hogy Isten Fiaként utal rá az apostol.

81 Lásd pl.: Yarbrough: *1–3 John,* 13–15, 333, 365. Megjegyezzük, hogy egy apostol betölthette a presbiter tisztséget is, amint erre világos példa, hogy Péter apostol az első levelében „presbitertárs"-nak nevezi magát (1Pt 5,1; lásd ehhez: Balla: *Az újszövetségi iratok története,* 273).

82 Lásd pl.: Klauck: *Der zweite und dritte Johannesbrief,* 85.

Rusam helyesen hívja fel a figyelmet arra, hogy az első keresztyének egy-egy gyülekezeti tag házánál gyűltek egybe közösségi alkalmakra, és ezt erősítheti meg János harmadik levelének egy-egy konkrét tartalma, az adott helyzetre vonatkozó üzenete is.[83] A levélben említett Diotrefész valószínűleg egy olyan jómódú gyülekezeti tag volt, akinek a házánál találkozott a keresztyén közösség, de ő oda nem fogadta be az apostolt és még más testvéreket sem. Erre utalhat a levél 9. és 10. versében János: „(9) Írtam valamit a gyülekezetnek, de Diotrefész, aki közöttük elsőségre vágyik, nem fogad el minket. (10) Ezért tehát, ha megérkezem, emlékeztetni fogom azokra a dolgokra, amelyeket művel, amikor gonosz szavakkal rágalmaz minket, de nem elégszik meg ezzel, hanem maga sem fogadja be a testvéreket, azokat pedig, akik akarnák, úgyszintén megakadályozza ebben, és kiveti a gyülekezetből." Viszont jó példa is volt a tágabb közösségben: Gájuszt valószínűleg azért dicséri meg az apostol az 5. és 6. versben, mert ő szívesen fogadta a testvéreket a saját házánál lévő gyülekezetbe: „(5) Szeretett testvérem, hűségesen jársz el mindabban, amit a testvérekért teszel, még az idegenekért is, (6) akik bizonyságot is tettek szeretetedről a gyülekezet előtt. Jól teszed, ha ezeket Istenhez méltóan engeded útnak." Amikor az apostol „írt" a gyülekezetnek (lásd fentebb, a 9. v.), akkor valószínűleg a teljes gyülekezeti közösségnek küldte levelét, és nem csak egy-egy háznál lévő gyülekezeti csoportnak. Az apostoli levél a teljes gyülekezeten belül kívánta előmozdítani az egységet.

Összefoglalás

A fenti példák alapján összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az ősgyülekezet szívesen használta a családon belüli kapcsolatokra utaló kifejezéseket a gyülekezet közösségében is. Apostoli levelekben a szerző a címzetteket a „gyermekeinek" nevezi (1Jn és 3Jn). A „fiam" kifejezés is előfordul lelki értelemben, keresztyének közötti kapcsolatra vonatkozóan (1Pt). Az átvitt értelemben használt „gyermek" kifejezés előfordul úgy is, hogy a keresztyéneknek a gyülekezethez (mint „anyához") való kapcsolatát fejezi ki (2Jn).

Az Egyetemes levelekben többször is találunk utalást arra, hogy Isten „Atya". Egyrészt Jézus Krisztus „Atyja" (2Pt, 1Jn, 2Jn), másrészt a keresztyén emberek „Atyja" is (Jak, 1Pt, 1Jn). A gyermekekkel és szülőkkel kapcsolatos kifejezéseket (átvitt értelemben) azért használják a levelek szerzői, hogy általuk szeretetteljes, szoros lelki kapcsolatra utaljanak. Annak, hogy a keresztyének Istennek „gyermekei", az az egyik fontos következménye, hogy ők egymásnak „testvérei", és ez a családias kapcsolat az egymás iránti gondoskodó szeretetet várja el tőlük. Az őskeresztyénségben – és így az Újszövetségben is – ez széles körben előforduló szóhasználat, az Egyetemes levelekben is így találkoztunk velük (1Pt, 1Jn és 3Jn

83 Rusam: *Die Gemeinschaft der Kinder Gottes,* 212.

levelekben). A keresztyéneket Atyjukként szereti Isten, ezért ők egymást testvérekként kell szeressék.

A levelek címzettjeinél a szülői szeretetben való részesülés azt az elvárást is támasztja, hogy e szeretetre a szülő iránti tisztelettel válaszoljanak. Ez megjelenhet a tanítójuk iránti engedelmességben, valamint Isten akaratának betöltésében is. Ez a lelki következmény szorosan összefügg azzal, hogy az őskeresztyénségben a valódi családban is elvárás volt a szülők iránti és Isten iránti engedelmesség is (a viszont-szeretet a földi szülők és Isten irányában).

Végül arra is hadd hívjuk fel a figyelmet, hogy bár az újszövetségi evangéliumokban van több olyan textusunk, amely a Jézus követése mindenek előtti elsőbbségét kívánta meg (és így például egy átmeneti időre akár a halász tanítványoknak az atyjuk „elhagyását" is magával vonta), de az őskeresztyén gyülekezetekben a szülők iránti tisztelet, szeretet és engedelmesség általános elvárás volt. A valódi családon belüli kapcsolatok szavai ezért alkalmassá váltak a gyülekezeten belüli kapcsolatok leírására és az Istennel való kapcsolat és az abból következő keresztyén embertársi kapcsolatok kifejezésére is. Ennek a „másik irányban" alkalmazásaként az őskeresztyén gyülekezeteken belüli kapcsolatok segítséget nyújthatnak nekünk a mai családi életünkben: hogyan nézzünk egymásra, hogyan gyakoroljuk a szeretet jézusi „parancsát" egymás között (Jn 13,35). A gyermekekkel és szülőkkel kapcsolatos újszövetségi fogalmak Egyetemes leveleken belüli használata a „valódi" családi kapcsolataink számára is hordoz segítő, építő, békességet munkáló üzeneteket.

Irodalomjegyzék

Balla Péter: *Az újszövetségi iratok története. Bevezetéstani alternatívák,* második, átdolgozott kiadás, Budapest, Károli Egyetemi Kiadó, 2008.

Balla Péter: *Gyermekek és szülők kapcsolata. Az Újszövetség tanítása kortörténeti kontextusban,* ford. Mucsi Zsófia, Budapest, Kálvin Kiadó, 2010.

Balla, Peter: Child-Parent Imagery in the Catholic Epistles, *The Southern Baptist Journal of Theology* 6 (2002/1.), 66–77.

Balla, Peter: *The Child-Parent Relationship in the New Testament and its Environment,* WUNT 1/155*,* Tübingen, Mohr Siebeck, 2003.

Balz, Horst – Schrage, Wolfgang: *Die "Katholischen Briefe",* NTD 10, Göttingen – Zürich, Vandenhoeck & Ruprecht, 1993. (Ebben a kötetben Jakab levele, 1–2 Péter és Júdás levele magyarázata Schrage műve; 1–3 János magyarázata pedig Balz írása.)

Bauckham, Richard J.: *Jude, 2 Peter,* WBC 50, Waco, Word, 1983.

Bennett, Thomas Andrew: *1–3 John,* THNTC, Grand Rapids, Eerdmans, 2021.

Blomberg, Craig L. – Kamell, Mariam J.: *James,* ZECNT, Grand Rapids, Zondervan, 2008.

Brox, Norbert: *Der erste Petrusbrief,* EKKNT 21, Zürich, Benziger – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1979.

Carson, D. A. – Moo, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe,* Budapest, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 2007.
Davids, Peter H.: *The Epistle of James,* NIGTC, Grand Rapids, Eerdmans – Exeter, Paternoster, 1982.
Davids, Peter H.: *The First Epistle of Peter,* NICNT, Grand Rapids, Eerdmans, 1990.
Frankemölle, Hubert: *Der Brief des Jakobus,* ÖTK 17/1–2, Gütersloh, Gütersloher–Würzburg, Echter, 1994.
Klauck, Hans-Josef: *Der erste Johannesbrief,* EKKNT 23/1, Zürich / Braunschweig, Benziger – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1991.
Klauck, Hans-Josef: *Der zweite und dritte Johannesbrief,* EKKNT 23/2, Zürich, Benziger – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1992.
Laws, Sophie: *A Commentary on the Epistle of James,* BNTC, London, A. & C. Black, 1980.
McCartney, Dan G.: *James,* BECNT, Grand Rapids, Baker Academic, 2009.
Michaels, J. Ramsey: *1 Peter,* WBC 49, Waco, Word, 1988.
Mussner, Franz: *Der Jakobusbrief,* HThKNT 13, Freiburg–Basel–Wien, Herder, 1987.
O'Neill, John C.: The Origins of Monasticism, in: R. Williams (szerk.): *The Making of Orthodoxy. Essays in Honor of Henry Chadwick,* Cambridge, Cambridge University Press, 1989, 270–287.
Rusam, Dietrich: *Die Gemeinschaft der Kinder Gottes. Das Motiv der Gotteskindschaft und die Gemeinden der johanneischen Briefe,* BWANT 133, Stuttgart–Berlin–Köln, Verlag W. Kohlhammer, 1993.
Schnelle, Udo: *Einleitung in das Neue Testament,* 9., durchgesehene Auflage, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2017.
Schreiner, Thomas R.: *1, 2 Peter, Jude,* NAC 37, Brentwood, B&H Publishing Group, 2003.
Schweizer, Eduard: *Der erste Petrusbrief,* ZBK 15, Zürich, Theologischer Verlag, 1998.
Smalley, S. S.: *1, 2, 3 John,* WBC 51, Dallas, Word, 1984.
Thiessen, Jacob: *Einleitung in das Neue Testament. Ein Lehrbuch,* Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2024.
Vögtle, Anton: *Der Judasbrief, Der 2. Petrusbrief,* EKKNT 22, Zürich, Benziger – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1994.
Yarbrough, Robert W.: *1–3 John,* BECNT, Grand Rapids, Baker Academic, 2008.